

KERTINĖ
PARAŠTĖDar tikime
nežemiškom būtybėm

„Tai kaip su tuo „Angeliu“?“, teiraujasi mano bičiulis Ignas Pernagis, „ar gavai?“

„Taip — užvakar. Atskrido iš Kauno registruotu paštu. Ant siuntinėlio net penkiolika vyčių, kainuojančių šešis tūkstančius septynis šimtus kapeikų“. Ponia Gražutė Sirutienė, kuri pasirašė gavimo lapelį, pasijuokė: „Mažas paketėlis. Ar nebus tik malda-knygė?“

Atsakiau: „Maždaug, čia Aido Marčėno „Angelas““.

Aido Marčėno poezija susidomėjau prieš Velykas, perskaitęs *Metų kovo* numeryje Liudviko Jakimavičiaus recenziją, pavadinimą „Ir „Literatūra“, ir ne“.

Recenzentas pabrėžia poeto genialų amatininkiskumą. „Atskiruose eilėraščiuose pavyksta jam pasiekti tiesiog absoliučios foninės, vizualinės, emocinės ir semantinės dermės“. Tačiau, „kai abstraktumas ima viršų, žodis tampa celofanu, neleidžiant užusti to daikto, kurį jis žymi“. Nurodo Henriko Radausko, Tomo Venclovo, R. M. Rilkės itakas.

Recenzijoje keli cituojami posmai sužadina norą, iš kur nors gavus, knygą perskaityti ir susidaryti savo nuomonę. Apie tai prasitariau Bernardui Brazdžioniui, kurį sutikau prie Šv. Kazimiero bažnyčios po Velykų saulėtekio pamaldų. Jis visuomet nudžiungu, kai aš su entuziazmu prašneku apie kokią nors naują poetinę žvaigždę Lietuvoje. Ne, to rinkinio jis dar neturįs.

Po kelių dienų prisuntė jis man Lietuvos Aids išspausdintos Aido Marčėno knygos recenzijos kopiją „Eilėraštis yra kažkas daugiau“, parašytą Jurgio Kunčino. Ant atskiros lakšto, papuošto kaktuso vinjetė, Bernardas pridėjo ir savo kritiką penkiuose posmuose. Tai lyg ir komentaras Kunčino recenzijos užsklandai, kur ironizuojant išreiškiamas tikėjimas, jog kita Aido Marčėno knyga bus geresnė; kol kas „tai veikiau pratybų laukas, kuriame plasnodamas namarus miesto angelas ima ir numeta plunksną į pilką rūką“. Taip pat „reikia tikėtis, kad meteorologinės sąlygos tiek angelams, tiek poetiniam mikroklimatui smarkiai pagerės“.

Pacituosiu tik du pirmus Bernardo Brazdžionio posmus, drauge atsiprašydamas, jog darau tai, jam nepranešęs (poetas dabar vasaroja Lietuvoje):

Tikėti reikia. Jeigu netikėtum
Nežemiškom būtybėm, neigi
angelam,
Anei karališkiųjų rūmų etiketam,
Tada kokiems, tada kokiems galam
Imi tu angelo i ranką plunksną,
Patetiškon fantazijon kam ja
dažai
Ir kiek regi aukštų kalnynų
dunksant
Dar neužkoptų, kiek po kojom dar
mažai.

Trečio posmo pabaigoje tvirtai nurodoma: „O tarp Radausko ir tavęs — gilus griovys“. Juk žinome, kokie gajūs angelai Radausko lyrikoje.

Per malonę gavau *Literatūros ir meno* 15-ą numerį su Vito Areškos recenzija „Grumiantis su tuštuma“. Kritikas pažymi, jog *Angelo* eilėraščius rašo meistras, kad poetas apdovanotas talentu, rašo beveik tobulai, net ir tais atvejais kada nežino, apie ką rašo...

Viso to prisiskaitęs, panūdau gauti iš Lietuvos tą knygą. Paprašiau dukterėčios Kristinos. Jos dukrelė Adrija, jaunių bėgimo čempionė, skubiu laišku atsiliepė: „Šiandien jau ketvirta diena, kaip ieškau Jūsų „Angelo“. Niekur nėra“. Išivaizduoju ją lakstančią po Kauną. Pagalvoju: ten dabar, politinei velniavai siaučiant, angelai yra reti individai. Kantriai lauksiu.

Ir štai šiandien atskrido *Angelas*. Po kelių dienų ir Kristinos laiškas: „gavo mergaitė per atsitiktinumą, nes pardavime pernai tik vienas knygynas turėjo“. Žodžiu, gavo. Jos ir mano džiaugsmui.

Koks sutapimas! Šeštadienio rytą, važiuodamas į teniso aikštelės (Algis Keburis jas vadina kortais), sustojau pasidairyti

Išeivija, Lietuva ir mūsų kultūra

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės
seimui skirtos mintys

STASYS GOŠTAUTAS

Pastarieji treji metai buvo didelės sankrizės metai: tankai, dainos, plakatai, riaušės, protestai, ašaros, demonstracijos Vilniuje, Boston'e, Washington'e, Čikagoje, Maskvoje, Leningrade, Prahoje, Berlyne, Londone, Paryžiuje... — tik su viena mintimi: atgauti laisvę pusei pasaulio, kuris pusę šimtmečio gyveno be jos. Tai buvo — jau reikia sakyti buvo — gražaus jauno entuziazmo metai, kur visi gatvėse mylėjome ir bučiavomės, nekaltai sveikindami pavasario laisvę, galų gale atgautą — iškovotą — su labai mažai aukų. Tai reta revoliucija, pareikalavusi taip mažai aukų. Šitas spontaniškas troškimas ir atgavimas laisvės užkrėtė visą pasaulį ir galėjom kaltinti, kiekvienas pagal savo protą, KGB, CIA, Mao, Gorbį, Popiežių... bet

* Paskaita, skirta būti skaitoma Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seimo Kultūros komisijos posėdyje 1992 m. liepos 2 d. Lietuvių centre, Lemont, Illinois — autoriui negalėjus į PLB seimą atvykti, jos tekstas spausdinamas išties šio šeštadienio *Draugo* kultūriniam priede.

keliuose „kiemų turgeliuose“ (yard sales). Viename suradau pluoštą meniškų atvirukų. Pavieksluose buvo nutapyti angelai. Kad ir Marc Chagall'io „Abra-mas ir šeši angelai“, „Jokūbas grumiasi su angelu“ ar Ambrogio Lorenzetti (1319–1348) panoramos skliaute palaimingų įstatymų raštą laikantis angelas.

vis vien negalėtume išaiškinti, kodėl gale dvidešimtojo šimtmečio, šiandien, ne rytoj, sugriuvo visos sienos ir visa sistema...

Nėra patyrimo kaip elgtis po tokio ilgo šalto karo, kaip tas, kuris vyko tarp komunizmo ir kapitalizmo. Tad viską darysim per klaidas — tik kad ne per dideles — iš naujo, be patirties, nedrąsiai. Kultūriškai tai gali būti gražus aruodas naujai kūrybai, kuri šiuo momentu, jau daug metų merdi be naujų idėjų ir be naujų talentų. Ta proga — naujas ryšys tarp Rytų ir Vakarų, tarp kapitalizmo ir kažkokio nedefinuoto socializmo, tarp materializmo, žlugdancio bet kokią idealizmą, ir jaunų atgimstančių tautų entuziazmo ir naivumo — dvidešimtas šimtmetis sparčiai žygiuoja į dvidešimt pirmą, kurio idomiausia charakteristika yra, kad viskas yra imanoma ir viskas yra nauja.

Per daugelį metų, kai Nepriklausomybė atrodė iliuzija ir nebesiekiamas, visi jautė, kad esame tautai reikalingi ir turime pareigą padėti Lietuvai. Dabar, Lietuvai tapus laisva, mes jaučiamės neberekalingi, ir kai kurie

Skaitau dabar Aido Marčėno eilėraščių rinkinį. Nekaltos kalbos grožis liejasi metronomu. Lyg ir sutinku su Vito Areška: „stinga gyvybės, širdies reakcijos, jaudulio ir aistros, nepaliekančios ramybės skaitytojo...“ Tačiau lyrinio gausmo yra pakankamai.

Pranas Visvydas

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seimo 1992 m. liepos 2-4 d. Lietuvių centre, Lemont, Illinois, informacijos stalo: (iš kairės) Romas Kasparsas, „Amerikos balso“ darbuotojas, Juozas Žygas, Jurgis Janušaitis, Juozas Šlaugas. Jono Tamuliūčio nuotrauka

jau skelbia išeivijos kultūros pabaigą. Išleisime išeivijos poetų rinkinius Lietuvoje, surinksime lietuvių dailininkų kolekcijas Lietuvoje, leisime numirti teatrui, laikraščiams, tegul skaito *Lietuvos aidą* ir važiuoja į Kauną žiūrėti teatro. Faktas, kad pasibaigė *Draugo* romano konkursai, negirdėjau ir daugiau *Dirvos* novelės konkursų. Liko tik JAV Lietuvių Bendruomenės ir jos Kultūros tarybos premijos. Reikėtų pagalvoti, ar jas palikti tik Amerikos lietuvių kultūrai, ar prijungti prie visos Lietuvos premijų.

Anksčiau vis bandėme vieni kitus įtikinti, kad yra tik viena Lietuva, dėl kurios nepriklausomybės visi kovojame vieningai. Mes už Atlanto papildėme, ko trūko tolimos tėvynės paliktajam kamienui. Be mūsų Lietuva būtų

žuvusi, tad mes visi įsivaizdavom, kad be mūsų ir neapsieis. Ir užtai rašėm, tapėm, koncertavom, vaidinom ir aukojom, ir mirėm dėl tos vienos Lietuvos, kuri buvo mūsų vaizduotėje. Bet laikas bėgo, ir naujos kartos išaugo, kitų įtakų, kitų ideologijų veikiamos. Ir staiga pasijutom svetimi savo žemei, svečiai savo namuose. Lietuva aėjo savo keliais be mūsų pagalbos ir be mūsų patarimų... Ir staiga pasidarė baisiai pikta ir gaudu, nes mes čia aukojomės, galvodami, kad visi laukia mūsų aukų, o dabar galima buvo ir be jų apsieiti.

Tarp išeivijos ir Lietuvos atsirado tam tikras plyšys, kuris gali didėti ir pasidaryti galutinis. Jokių būdų to negalime prileisti. Mūsų darbas nepasibaigė su Lietuvos išvadavimu — nors kai kam taip ir atrodo — gal būtų geriau sia palikti juos ramybėje ir skatinti jų darbą/kūrybą, tęsiant čia, ką seniai pradėjom, ir retkarčiais prisidėti prie bendro Lietuvos Atgimimo. Bet nereikia per daug skustis, jeigu mūsų neišrinko vadovauti tautai ar būti jos ambasadoriais. Jeigu mūsų prireiks, mus pašauks ir paprašys. Tam tautos skruzdėlyne visi reikalingi savo vietoj. Gal nereikia dauginėti ir patarimų, ir į viską žiūrėti per kritikos akis, nes Lietuvai šiuo momentu ne patarimų reikia, o darbo, ir ne kritikos, bet supratimo ir skatinimo. Kaip Bronius Nainys yra sakęs, vien dėl to, kad mes save vadiname lietuvišiais, nereikia, kad mes suprantame vienas kitą. Iš tikrųjų mes net nekalbame ta pačia kalba, nors ir vartojame tą patį žodyną.

Kai Lietuvoje *homo sovieticus* per 50 metų rašė, tapė, lipdė, komponavo visą savo darbo laiką, dabar tie tūkstančiai rašytojų, dailininkų, skulptorių, muzikų, praradę savo privilegijas, turi eiti dirbti kaip paprasti piliečiai, Lietuvoje dabar menai išgyvena savotišką krizę. Iš tiek esamų/buvusių rašytojų, dailininkų ir t.t. nemažas nuosimtis pradeda atkristi ir pasuka kita kryptimi.

Sumažinti tą milžinišką kultūros nedarbą, kuris laukia laisvos Lietuvos, siūlau dailininkams pradėti piešti freskas ant valstybinių sienų, kaip darė Meksikos dailininkai po Meksikos Revoliucijos, skulptoriams kurti naujus

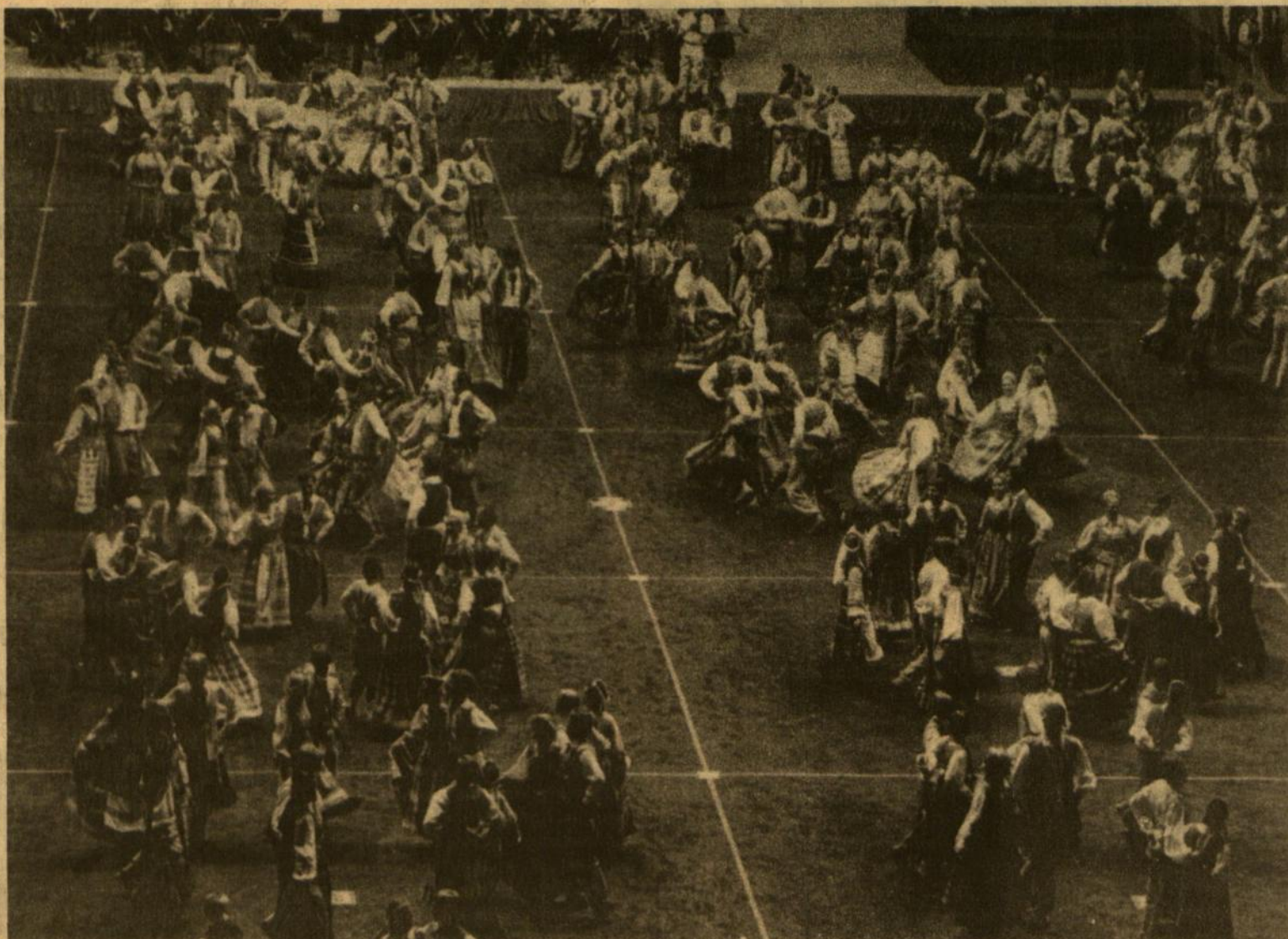
paminklus aikštėse, kur išgriauti buvusieji, rašytojams ruošti naujus vadovėlius, nuo Abėcėlės iki universiteto tekstų; vienu žodžiu, įsijungti į bendrą Lietuvos atstatymo darbą, kuris būtų vertas ir pelningas ir kurį mėcenatai galėtų paremti. Bet jeigu mūsų valdžia neduos jiems darbo, vargu ar ilgai išsilaikys mūsų kultūrinių kadrai, per tokį vargą ir pasišventimą paruošti per 50 metų.

Vėliausieji pasaulio įvykiai išvedė mus visus iš pusiausvyros. Lietuvoje kultūrininkai pasidarė politikais, politikai biznieriiais, studentai policininkais, rašytojai menininkais, profesorai parlamentarais ir t.t. Mūsų išeivijos kultūrininkai pasijuto nustumti ateivių ir jaunos Lietuvos, kuriems daugiau negu mums reikėjo dolerių ir progos pasirodyti. Koncertai, parodos, teatrai, paskaitos, filmai, dainos, šokiai ir t.t. turėjo būti tik iš Lietuvos, taip buvome pasiilę jų. Ir tai nieko blogo. Tai beveik sveika konkurencija, kas pasirodys kūrybingesnis. Mums liko tik maža rolė užpildyti sales ir mokėti doleriais už įėjimą. Staiga pasigedom „savų“ parodų, savų knygų, savų koncertų, savų teatrų. Bet būdami kapitalistais, turėtume ir kapitalistiškai kovoti už savo vietą...

Mūsų vieta šiuo momentu yra čia, ten, kur esame, o ne viską likvidavus ir į ją nusikėlus — Lietuvai. Aš labai gerai prisimenu savo draugą Claudio Guillen, Harvard universiteto profesoriu, kuris, mirus Franco, viską sulikvidavo ir nuvažiavo dėstyti į Barcelonos universitetą. Jam ten nuvykus, ji po truputį vietiniai išstūmė, taip kad jis liko ir be Harvard'o, ir be Barcelonos pozicijos.

Negalima kalbėti apie kultūrą, neličiant ekonomijos. Tą mus seniai išmokė marksizmas. Anksčiau vis rūpinomės, kad mūsų spauda, radijas ir apamai lietuviškas žodis nepražūtų. Visi vėliau ar anksčiau pamiršime rašyti ir skaityti savo kalbą, kai nebus kuo jai vaduotis. Tai tiesa. Dabar to pavojiaus nėra. Galime importuoti lituanistus į Lituanistikos katedrą UIC, rašytojus, žurnalistus redaguoti mūsų laikraščius, poetus skaityti savo po-

(Nukelta į 4 psl.)

Devintoji išeivijos lietuvių tautinių šokių šventė 1992 m. liepos 5 d. Rosemont, Illinois.

Jono Kuprio nuotrauka

Šimto metų gimimo sukaktį minint

Jonas Butėnas (1892-1968)

Angliakasys, operos solistas,
dainavimo mokytojas, benamis žmogus

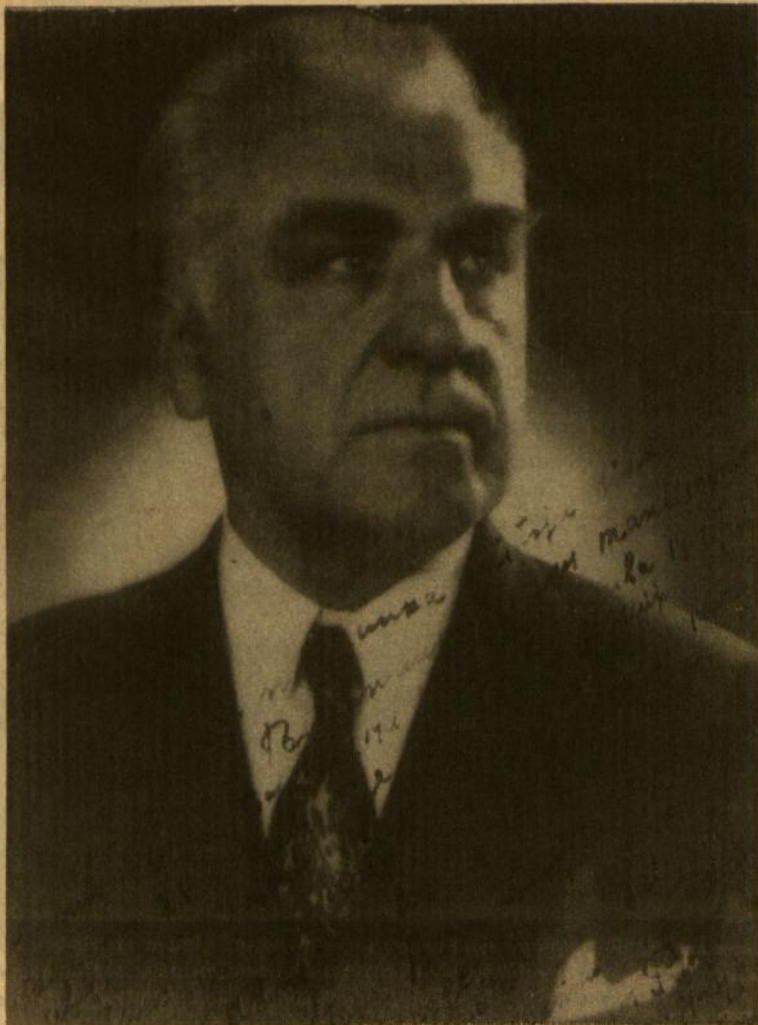
STASYS BARAS- BARANAUSKAS

Jonas Butėnas gimė 1892 m. kovo 27 d. Raseinių apskrityje, Kražių valsčiuje, Akmenų kaime. Tėvo neprisimena ir niekada apie tėvą nekalbėdavo. Užaugino jį motina, skalbdama baltinius ir dirbdama įvairius sunkius darbus, norėdama užtikrinti vienintelio sūnaus vaikystę. Baigęs dviklasę mokyklą, Butėnas bandė mokytis vargonininkavimą, kuris tuo metu nebuvo jam prie širdies. Tada įstojo į Žemės ūkio ir gyvulininkystės mokyklą. Tačiau ir čia neradęs pašaukimo, pradėjo dirbti pardavėju Kelmės kooperatyve.

1910 metais, būdamas tik aštuoniolikos metų, vietos klebonui kun. P. Janušauskui apmokėjęs „šipkartę“, Butėnas keliavo į Ameriką laimės paieškoti. Ap-sigyveno Mahanoy City, Penn-sylvanija, ir šešerius metus sunkiai dirbo anglių kasykloje. Vakaraus lankė mokyklą ir giedojo parapijos chore, kuriam tada vadovavo Šv. Jurgio parapijos vargonininkas Antanas Sodeika (vėliau operos solistas-baritonas). „Pirma supratimą apie balsą ir dainavimą gavau iš Antano Sodeikos, kuris mane kalbino mokytis ir užkūrė pirmą dailės ugnelę.“ Taip Butėnas rašo savo ranka rašytoje autobiografijoje. Choro koncerte pirmą kartą dainavo duete „Ant marių krantelio“ ir nuo tada pradėjo rimtai mokytis dainavimo pas Antaną Sodeiką.

1916 metais jis persikėlė gyventi į Brooklyn'ą ir įsijungė į Ksavero Strumskio vadovaujamus choras, gaudamas proga pda dainuoti ir kaip solistas. Brooklyn'e Butėno gyvenimas nebuvo rožėmis klotas, dirbo viename banke pastato prievaizda. Reikėjo plauti išvietes, marmurines grindis ir šluoti šaligatvius; už tai gavo neblogą atlyginimą ir nedidelį butuką. Vienam asmeniui reikėdavo nuolatos budėti, nepaliekant pastato. Tuo metu Butėnas buvo vedęs; žmona jį darbe pavaduodavo, kai reikėdavo lankyti choro repeticijas.

Ksavero Strumskio moraliai ir materialiai remiamas, persikelia gyventi į Boston'ą ir lanko muzi-

Jonas Butėnas (1892-1968)

(Pačios nuotraukos apačioje Jono Butėno ranka parašyta, jog šioji nuotrauka skirta atstoti diplomą jo mokiniui Stasiui Baranauskui-Barui, pradėjusį pas jį dainavimo mokytis 1941 metais ir baigusio 1947 metais.)

kos konservatoriją. Viename reklaminiame skelbime randame užrašyta:

„Jono Butėno koncertas trečią dieną 24 rugsėjo 1922 m. Gerbiamieji, J. Butėnas šiame koncerte bus kaip negirdėtas dainininkas, nes prieš pusantų metų, lankydamas geriausią Amerikoje — New England of Music Konservatoriją-Bostone, progresas [ten] padarė milžinišką permainą jo balse“. Butėnas dažnai važinėja su advokatu Feliksu Bagočium po lietuviškas kolonijas ir tarp prakalbų pasirodo kaip solistas, moko choras ir koncertuoja su Stasiu Šimkum, pelyndams duoną sau ir savo šeimai jau žymiai lengvesniu būdu.

1923 m. gegužės 15 d. Ksavero Strumskio, vargonininkų ir draugų paskatintas, Butėnas ryžtasi vykti į Italiją. Tais metais

buvo įsteigtas ir Jono Butėno stipendijos fondas, kurio siela ir išdininkas buvo Butėno geras bičiulis dainininkas Feliksas Morkus. Tų pačių metų birželio 8 dieną, laimingai atkeliavęs į „dainininkų Mėką“ — Milaną, pradeda balsą lavinti su keliais dainavimo mokytojais, kurių pavardžių niekad neužsimindavo. Visada su didžiausia pagarba ir meile minėdavo garsų baritoną Mario Sammarco, kuris per keletą metų iš Butėno padarė „šilkinų stygų“ dainininką, visiškai įveikusį „bel canto“ dainavimo metodą. Pritrūkus studijoms pinigų, Butėnas rašydavo maldaujančius laiškus Feliksui Morkui, kad jis kaip galima greičiau surinktų iš draugų bet kokio dydžio auką paremti jo dainavimo studijas. Stipriai jam padėjo Antanas Kumskis, kuris vienerius metus

Butėnui kas mėnesį siuntinėjo į Milaną po 100 dolerių padengti jo pamokų ir pragyvenimo išlaidas.

1925 m. spalio 30 d. Butėnas debiutavo „Fausto“ operoje, Valentino vaidmenyje, Geribaldi teatre, Sicilijos mieste Palermo. Prisimenu pasakojimą, kaip buvo sunku svetimačiui, jaunam dainininkui pakliūti į italų operą. Palermo operos impresario prašė sumokėti stamboką pinigų sumą, kad būtų leista jam dainuoti. Šio pasiūlymo Butėnas atsisakė, bet laimė nusišypojo, nes vienas italų-rusų kilmės baritonas sutiko jam padėti. Paklauses Butėno dainavimo, pažadėjo, kad kitą kartą statomame Fauste jis susirgsias ir sudarys Butėnui proga padainuoti, nes kito baritono Palermo mieste nebuvo, kuris mokėtų dainuoti Valentino partiją. Butėnas su dideliu dėkingumu minėdavo Dimitri vardą ir tvirtino, kad nei vienas tikras italas nebūtų be atlyginimo padaręs jam tokią didelę paslaugą, kuri nulėmė jo tolimesnį, kaip dainininko, gyvenimą.

Viename iš daugelio laišku, kuriuos po dainininko Felikso Morkaus mirties Floridoje išsaugojo jo giminaičiai dr. A. ir S. Baltrukėnai, Jonas Butėnas savo bičiuliui Amerikoje apie savo pasiekimus taip rašė: „Lapkričio 7 d. 1925 m. Brangūs Feliksai, aš manau, kad tau širdį sukutens džiaugsmas, skaitant šį laišką. Spalio 30 d. debiutavau Fauste, Valentino rėlėje, Paliteamo Garibaldi teatre-Palermo, Italijoje. Man pavyko nepaprastai gerai, sudainavus ariją „Dio possente“, pasipylė skandūs aplodismentai ir šauksmas bis, bis, bravo... bis. Turėjau vėl atkartoti ariją ir nenorėjau tikėti, kad tai Italijos publika taip mane priima. Man rodes, kad kur nors dainuotu Amerikoje. Esu linksmas ir laimingas nepaprastai. Mano sunkus darbas jūsų visų duota man parama nunejo tuščiai. Mano pirmieji žingsniai tarp didelių Italijos artistų nors ir antraeiliam teatre, iššaukimas pakartoti ariją, lems man gražią tarptautinę karjerą. Sveikinu visus mano draugus, rėmėjus ir kartu visus Amerikos lietuvius. Jūsų Jonas Butėnas. P.S. Palidui, kad jau dainavau, įdedu iškarpa iš „trijų Palermo laikraščių“.

Butėnui pavyko gerai pda dainuoti, gavę didelį publikos pritartimą ir gėrus italų spaudos įvertinimus. Padaręs gerą pradžią, kiek vėliau įsijungė į skrajojančių dainininkų trupę, dirbo Valentino, Žermone, ir Rigoletto vaidmenis daugelyje miestų: Mantua, Torino, Verona, Ostilia, Milane ir kitur. Dainuodamas su keliaujančia trupe, įgyja didelį sceninį patyrimą ir glėbį gerų recenzijų italų spaudoje.

1928 metais Butėnas vyksta į Lietuvą, pakviestas valstybinės operos direktoriaus Antano Sutkaus, iš anksto susitaręs, kad visas savo repertuaras turimas operas dainuos italų kalba ir bus jam mokamas svečio honoraras — 25% už spektaklį. Kauno operoje pirmą kartą žemaitiškoje širdyje pajuto teatro intrigas ir pavyda, tikriausiai dėl mokamo didesnio honoraro ir leidimo dainuoti operas italų kalbą.

Butėnas savo debiutui Lietuvoje pasirinko „Rigoletto“ operą. Labai jaudinosi, nes reikėjo pirmam pasirodymui savo tautiečiams repetuoti su dubleriais. Kipras Petrauskas nedalyvavo nė vienoje repeticijoje, įskaitant ir generalinę. Debiuto vakarą Petrauskas, susipažindamas su Butėnu, padarė pastabą: „pažiūrėsim, kaip publika priims tą tavo italų kalbą“. Po pirmo paveikslėjo kita pastaba: „Ir tu manai, kad išdainuosi visą operą.“ Nežiūrint visų „užkulisių nuotaikų“, spektaklis praėjo su dideliu pasisekimu, publika buvo sužavėta Butėno dainavimu. Laikraščiai parašė gerus įvertinimus, teigdami, kad Lietu-

Jonas Butėnas (trečias antroje eilėje) su savo dainavimo studija Kaune apie 1943 metus.

va dar neturėjo tokio lygio baritono, su aukštom gaidom ir dainuojančiu pagal bel canto mokyklą. Pajacų pastatymas praeina dar su didesniu pasisekimu. Kauno publika dar nebuvo girdėjusi, kad prologe dainininkas paimtų ad libitum, baritonų retai pasiekiamą aukštą gaidą — la bemolį. Jau prieš Pajacų spektaklį Antanas Sodeika norėjo įtikinti Butėną, kad neskoninga imti aukštą gaidą, kurios nėra parašyta gaidose. Butėnas jam atkirto, kad visi geresni pasaulyje dainininkai, pagal tradiciją, dainuoja tą aukštą gaidą. Tas, žinoma, nepatiko Sodeikai, kuris tuo metu buvo pirmas baritonų klasėje. Čia ir iškilo pirmas nesusipratimas tarp buvusio mokytojo ir mokinio. Vėliau jų buvo žymiai daugiau.

Kaip paprastai esti gyvenime, tuo labiau teatre, atsiranda intrigos, pavydas ir kalbos. Kodėl Butėnui leidžiama dainuoti italų kalba, o visi kiti turi dainuoti lietuviškai? Išmokyti operų roles dainuoti lietuviškai Butėnui buvo sunkiai įkandamas riešutas ir jis nepajėgė per vienerius metus savo dainuojamo repertuaro išmokyti lietuviškai. Spektaklių metu kartais išsitas frazės dainuodavo itališkai, užmiršęs lietuviškus žodžius. Įskaudintas visokių šnektų, neiškentęs, padarydavo vienam kitam dainininkui pastabą, kad jis ar ji netiksčiai dainuoja, naudodamas savo balsą. Žinoma, tokios pastabos daug kam nepatikdavo, ir Butėnas pasidarė nemėgiamas dainininkų tarpe. „Nuraminti kartėlį“ Butėnas pradėjo smarkiai išgerti, kas tikrai jam nepadėjo augti dainininko karjeroje. Prie to prisidėjo skandalinga meilės

drama su Prancūzų atstovybės sekretore.

Nuo 1928 iki 1944 metų Butėnas su pertraukomis dainavo Lietuvos valstybinėje operoje, atlikdamas Rigolette, Kaukių baliuje, Pajacuose, Trubadūre, Traviatoje, Carmen, Madonos brangenybėse, Aidoje pagrindinius baritono vaidmenis. Be darbo teatre, Butėnas labai dažnai dainuodavo Kauno radiofone, o taip pat ir užsienio radijo laidose: Rygoje, Tallin'e, Helsinkio, Oslo, Stockholme, Kopenhagoje, Briuselyje, Paryžiuje, Berlyne, Vienoje ir Prahoje. Kiek žinau iš jo pasakojimų, jam labai patikdavo dainuoti radijo laidose. Čia nereikėdavo vaidinti ir nereikėjo žiūrėti į nedraugiškus veidus. Butėnas taipgi įdainavo daug plokštelių Amerikoje ir keletą su Vince Jonuškaite Berlyne.

Jonas Butėnas keletą kartų buvo iš Europos sugrįžęs į Ameriką, kur koncertuodavo ir įdainuodavo plokšteles. Po ranka turiu vieną gastrolį Čikagoje programą, kur Lietuvos auditorijos salėje Butėnas su mums gerai pažįstama Alice Steponavičiene-Stephens 1930 m. rugsėjo 24 d. atliko koncertą. Programa įvairi, jo mėgiamas Pajacų prologas, Credo iš operos Otello, Figaro iš Sevilijos kirpėjo. Jeigu mylimos mergytės iš Pikų damos, — ir keliolika harmonizuotų lietuvių liaudies dainų. Idomu, kad Budriko krautuvės skelbime, randame tokį užrašą: „Brangūs klausytojai, ar jūs žinote, kad Budriko muzikos krautuvė iki šiol yra pardavusi 15 tūkstančių Jono Butėno rekordų? Ponas Butėnas pradėjo įdainuoti ir rekordus dar 1916 metuose ir jo rekordai randasi kiekvieno lietuvių namuose

Amerikoje“. Tas tik parodo Butėno populiarumą Amerikoje ir visais laikais lietuvių meilę lietuviškai dainai.

Jonas Butėnas nepritapo prie Valstybinės operos; „medaus metai“ po kelių sėkmingų sezonų, kada jis dainavo operas itališkai, praėjo. Muzikos kritikas Balys Chomskis, prisimindamas Butėną, taip rašo: „Būdamas labai prastas aktorius, liko sceniškai nepajudinamas, o perėjęs iš italų kalbos į lietuvių, nustojo savo magikos. Solistui pradėjo nesisekti, o kartais, po gero nugėrimo, balse atsirasdavo „drebučiai“. Kartą po vieno nepasisekusio operos spektaklio trečią dieną įeina pas mane Butėnas. Veidas pageltęs, visos susmukęs, akių spalva neįžiūrima. Ilgai tylėjo. Nieko neklausiau, laukiau, kol pats pradės kalbėti. Ir pradėjo tokiu ražiniu balsu: — Aš nekenčiu savęs. Turiu žmogaus galvą, galbūt ir širdį, o kūną esu paveldėjęs iš gorilos, kurio niekad nesukultūriniau. Žiūrėk, esu pilnapadis, liemuo ilgas — kojos trumpos, o rankos, kur dėti jas, kai iškeliu savo plaštaką aukštytyn, uždengiu savo partnerio veidą nuo publikos. Visi manęs bijo, visi dėl manęs dreba: užmiršiu tekstą, laiku neįstosiu, sugadinsiu duetą ir t.t. Grįžęs namo, neturiu kur dėtis. Jaučiuos, kaip motina pagimdžiusi negyvą kūdikį. O nelabasis kužda į ausį — nusižudyk! O ne, ne — rėkiu visu balsu, Butėnas, ne! Imk vaistų, vaistų! Taip jis gėrė vaistus, vienas, pasislėpęs. Ir kartais, paėmęs per didelę dozę, nusirisdavo nuo Žaliakalnio į Laisvės alėją.“

(Nukelta į 4 psl.)

Po koncerto Oldenburg'e, Vokietijoje, 1940-aisiais metais: (priekyje sėdi) Valstybinės operos solistė Antanina Dambrauskaitė, dr. Armonavičius-Armonas, latvių pianistė, antroje koncerto dalyje pavadavusi Stasį Gailevičių, (stovi) Stasys Baranauskas-Baras, pianistas Stasys Gailevičius, p. Pike, Jonas Butėnas.

Jono Butėno dainavimo studija Čikagoje 1960-aisiais metais: (iš kairės, priekyje) neatpažinta mokinė, Laima Stepaitienė, Bronė Dirkiene-Rustiekienė, Jonas Butėnas, Monika Kripkauskienė, Birutė Kemežaitė, (antroje eilėje) Valentinas Liorentas, Mečys Mikutaitis, Bill Owen ir Jonas Vaznelis.

Amerikos liberalai ir konservatoriai

Apmąstymai, kas siūlytina Lietuvai

JONAS PABEDINSKAS

(Tęsinsy iš praėjusio šeštadienio)

Amerikietiškos ideologijos, ar tai kairės, ar dešinės, politškai pasiekti Lietuvą lengviausia būtų per Amerikos lietuvių, bet šie daugiausia yra susigrupavę kaip europinio tipo partijų pasekėjai, kurių pasaulėžiūra nesiderina su Amerikos politinės galvosenos liberalizmu. Įdomią išimtį randame Šviesos-Santaros sambūrio žmonėse ir galbūt Amerikos lietuvių tautinių bei valstiečių liaudininkų ideologijose.

Šviesos-Santaros sambūris atrodo daug nuosaikesnis savo ideologijoje negu Amerikos kairė – vadinamieji Amerikos liberalai. Santara, atrodo, išlaiko savo liberališkumą tiek viešojo gyvenimo struktūros, tiek ekonomijos srityse. Ji sutampa su Amerikos kaire viešojo gyvenimo struktūros liečiančiame liberalizme, o taip pat ir dėl internacionalizmo idėjų: patriotizmo nuvertinimu, kad ir lietuviškojo. Santykiuose su Lietuvos buvusiu režimu ar dabartinėmis politinėmis jėgomis tėvynėje Santaros žmonės ten rado kalbą ne tik su „anti-establishment“ žmonėmis, bet ir su pačiu „establishment“, kuris buvo ir yra priešingybė liberalizmui. Amerikos lietuviai socialistai, pavyzdžiui, pasirodė garbingesni visuomenininkai, išlaikydami labai antikomunistinę ir griežtą liniją nesikalbėjimo su žmonėmis Lietuvoje, kurie daugeliu atvejų turėjo panašias politines idėjas, liečiančias darbininkiją, nuosavybę ar religiją, bet kurie buvo už Kremliaus primatą ir neužtektinai patriotiškai Lietuvai. Gal Santaros kai kurių žmonių pozicija kilo iš jų noro būti Amerikos lietuvių „anti-establishment“ balsu, ir juo mūsų veiksniai ką nors labiau draudė, juo buvo labiau avangardiška daryti ką priešingai. Tokia nedisciplinuota laikysena lietuvių patriotinių siekių atžvilgiu, antra vertus, Santara įgalino daug laisviau eksperimentuoti ryšiuose su įvairiausiais žmonėmis Lietuvoje. Taipgi internacionalizmas padėjo susidraugauti su daugeliu Lietuvai palankių asmenybių, kurias didžioji Amerikos lietuvių visuomenės dalis tiesiog ignoravo dėl savo uždaramo.

Atrodytų, kad jei Santaros žmonės „nebežaistų“ su antidemokratinėmis jėgomis ir buvusiais bei nuoširdžiai nepasikeitusiais „proletariato diktatūros“ šalininkais, tai jie būtų tikri tarptautinio nusiteikimo liberalai su aiškiais tos ideologijos pagrindais (bet ne amerikietiško liberalizmo). Prieškarinės Lietuvos laikais liberalūs asmenys buvo gal neteisingai sugretinami su kairiaisiais, tikriausiai dėl jų nusistatymo religijos klausimais, ir nei Lietuvos kairieji, nei dešinieji jų, atrodo, nebus suprastę. Susidaro įspūdis, kad iš viso Lietuvoje tais laikais liberalios minties galvose nei nebuvo daug erdvės tarp kairiųjų ir katalikų, ir nacionalistų. Jei kuris intelektualas ar iškilesnis visuomenės veikėjas nėjo į bažnyčią ir nebuvo kairysis, tai, matyt, jis bus buvęs „masonas“. Išskyrus santariečius, panaši pažiūra į liberalizmą bus buvęs paveldėta ir išeivijos. Išimtis, žinoma, būtų jaunosios Amerikos lietuvių veikėjų kartos, subrendusios Amerikoje, kurios tačiau beveik neturi įtakos ir išeivių politinius susigrupavimus.

Daugiausia Amerikos lietuvių politiniai susigrupavimai, kaip amerikietiško ideologijų „Kulturtraeger'iai“ į Lietuvą, nepasitarnaus nei Amerikos kairei, nei dešinei. Iš dalies Santaros žmonės galės pristatyti pusę Amerikos kairės ideologijos nusistatymo: liberalią viešojo gyvenimo struk-

Viktorija Daniliauskaitė

„Langai V“, 1991
Reljefas popieriuje, 74" x 5"

tūrą ir kairės internacionalizmą. Jie, iš Amerikos dešinės paėmę, galėtų siūlyti laisvą krašto ūkį. Taipgi galbūt Amerikos lietuvių tautininkų, kad ir aiškiai nepasiskelbtą politinę ideologiją, labiausiai sutaptų su Amerikos dešinės pažiūra. Jie, atrodo, kaip ir dauguma Amerikos lietuvių, yra už reguliuojamą viešąją struktūrą, patriotizmą ir nėra pasisakę prieš modernųjį kapitalizmą. Panašus nusistatymas jaučiamas ir pas valstiečius liaudininkus. Lietuvių politiniai sambūriai Amerikoje ir partijos, penkiasdešimt metų kalbėję apie jų išsilaikymą, kad galėtų perduoti savo ideologiją nepriklausomai Lietuvai, pametę šiuos Amerikos lietuvių veikėjai daugiausia nepritaria nei Amerikos kairei, nei dešinei per savo politinius susigrupavimus, nežiūrint, kad privačiai dauguma

Amerikos lietuvių bus Amerikos dešiniųjų ideologijos. Sakau, privčiai, nes per politinius veiksmus daug kur yra pasisakoma prieš kapitalizmą, kad ir modernųjį, kuris vyrauja Amerikoje, o privačiai yra pripažįstamas rinkos ekonomijos efektyvumas.

Paskiri asmenys, tiek kai kurie jaunesnių kartų ateitininkai, tiek skautai, tiek lietuviškos organizacijos nepriklausė, dažnai identifikuojasi su Amerikos kaire arba su Amerikos dešine. Perteikimas kai kurių ideologinių aspektų iš čia Lietuvos politiniams susigrupavimams bent iš pradžių bus daromas per Amerikos lietuvių politiškai nusiteikusius vietinius. Lietuvoje dirva tiek Amerikos kairei, tiek Amerikos dešinei, atrodo, yra prasta. Ne tik dėl iškilėsni Amerikos lietuvių veikėjų darbininkijos nepartikariai nei Amerikos kairei, nei dešinei per savo politinius susigrupavimus, nežiūrint, kad privačiai dauguma

nominio liberalizmo šalininkai ne visada ten ji tinkamai supranta, o dėl viešojo gyvenimo struktūros dauguma, manyčiau, nepasiskaitų už Amerikos kairės liberalizmą. Atrodytų, jog yra noras gyventi taip, kaip Vakarų liberaliose valstybėse, bet dar nėra perprasta, kokie pamatiniai dėsniai sukuria tokį gyvenimą. Amerikos dešinė gal būtų labiau patraukli kai kuriems piliečiams tėvynėje, nors rinkos ekonomijos procesas iš tikrųjų ten dar nesu-

prantamas. Profesorius Vytautas Kavolis cituoja (*Lituanus*, 1991 Summer, p. 52) profesorius Tomo Remeikio sociologinius tyrimus 1990 metais Lietuvoje, parodančius, kad tik trečdalis lietuvių tada pasisakė už liberalią demokratiją. Dar čia galime pridėti, kad jei būtų buvę išaiškinta tiek kairės, tiek dešinės amerikiečių ideologija, tai dar mažiau būtų atsiradę joms simpatikų. Kavolis savo straipsnyje keliose vietose įtikinančiai parodo, lietuvių skirtingą galvojimą, net nuo kaimynų latvių ir estų, ne tik priklausomybės siekime, bet ir valstybės struktūros vizijoje. Jis padaro bent vieną gerai pagrįstą išvadą: „Savito kolektyvinio stiliaus sudarymas yra buvęs antrojo lietuvių Atgimimo didelis kultūrinis pasiekimas, ir jį turėti buvo naudinga ankstesnės vyksmo stadijose“. Tas Kavolio atpažintas „stilius“ galbūt yra gilesnis negu „stilius“, kaip jis paprastai suprantamas, ir reprezentuoja savitą lietuvių galvosena, kuri formavosi jau nuo seniai ir nėra tik išdava pastarųjų dešimtmečių sąlygų.

Vakarietiškos pastabos ar idėjos, atrodo, Lietuvoje, bent pas katalikus, yra sutinkamos su nepasitikėjimu arba su antagonizmu. Vakarietiško pobūdžio profesorius Kęstutis Skrupskelis paskaita apie Lietuvos katalikus Klaipėdoje 1990 m. lapkričio 9 d., aprašyta Snieguolės Zalatoritės *Drauge* (1991 m. sausio 12 d.), prėlato Broniaus Burneiko buvo apibūdinta kaip „blogesnė paskaita, negu kokio ateisto“. Kitame Snieguolės Zalatoritės *Drauge* (1991 m. liepos 18 d.) rašoma, kad vyskupas Sigitas Tamkevičius per Žemaičių kalvarijos atlaikus kritikavo lietuvių žvalgymąsi į Vakarus: „Vežam iš Vakarų mašiną, drabužius, daiktus, bet kartu iš Vakarų ateina masinė kultūra, visiškai svetima lietuvių dvasiai. Ta vakarietiška kultūra gali prazudyti mūsų lietuvišką kultūrą“, pasakė vyskupas. Ir dar pridūrė, kad „Vakarų liberalizmas yra dar pavojingesnis už tą prievartinę bedievybę“. Kaip matome, vyskupas Tamkevičius mano, kad lietuvių dvasia yra iš pagrindų skirtinga, ne tik stiliumi, nuo kitų tautų pasaulėžiūra. Ne krikščioniškos minties lietuvių taip pat gal jaustusi tolokai nuo Amerikos dešinės ar kairės ideologinių pagrindų. Kai kuriems iš mūsų, subrendusiems Vakaruose, būtų gaila, kad visokių pažiūrų mūsų tautiečiai tėvynėje nepažiūrėtų į kai kuriuos patrauklius Vakarų demokratijų viešojo gyvenimo aspektus. Ir tik sykį perprantę šių šalių valdymosi sistemą, darytų savąjį tinkamą atranką.

Jau prieš dešimtį metų, Ateitininkų Federacijos jubiliejinio kongreso metu, pristaciau tada mintį, kad lietuviai, subrendę Amerikoje, bus gerokai skirtingi nuo tautiečių Lietuvoje, ir juos pavadinau „homo americanus“, o kelios lietuvių kartos Lietuvoje bus irgi buvusios paveiktos sovietinio auklėjimo ir aplinkos, taip kad juos pavadinau „homo sovieticus“. Užtat vienas kito idėjų, problemų sprendimo, darbo, viešųjų ir privačių uždavinių siekimo supratimas darosi dažnai sunkus. Ypač kada klausimas sukasi apie politinės struktūros plony-

bes, kurios kyla iš pamatinių nusistatymų įvairiais klausimais.

Šia tema norėčiau pacituoti porą ištraukų iš advokato Povilo Žumbakio paskaitos Lietuvių fronto bičiulių studijinėje savaitėje Dainavoje (Manchester, Michigan) 1991 m. rugpjūčio 10 d. apie Lietuvos Respublikos konstitucijos projektus. Pažvelgęs į kelis iš tų projektų, jis sustojo prie dviejų: „Abu projektai, t.y. kairiųjų ir Aukščiausiosios Tarybos komisijos, skelbia kilnias žmogaus teises, bet kartu apriboja tų teisių įgyvendinimą. Galime pastebėti, pavyzdžiui, šiuos teigimus tuose projektuose:

a. Įsitikinimų' laisvė garantuota, bet statutai gali nusakyti „reiškimo“ ir „informacijos rinkimo bei platinimo“ būdus, ribas.

b. Užtikrinama kalbos teisė, bet „karo propaganda draudžiama“.

c. Spaudos laisvė garantuota, ir spauda „gali laisvai rinkti, gauti ir platinti teisingą informaciją“.

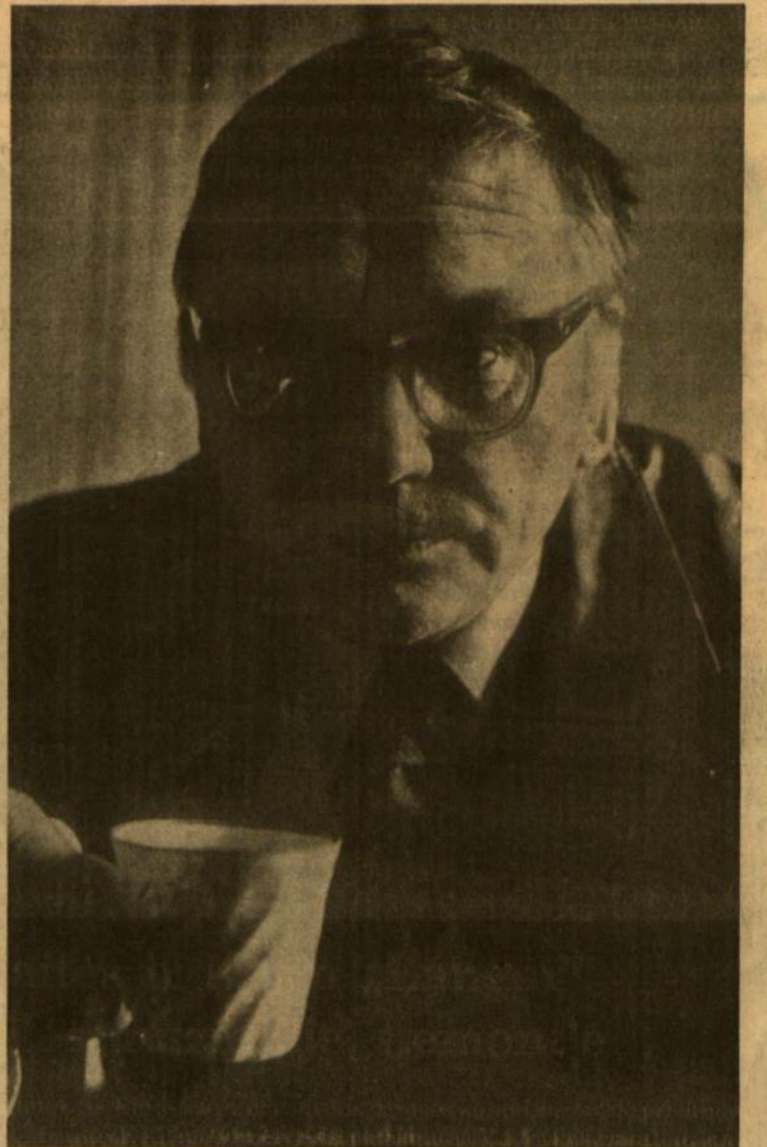
d. Valstybė „saugo moralinius, mokslo, literatūros, meno... interesus“.

Toliau Žumbakis pažymi: „O kas nustato moralės ribas? Ypač kai kairieji kategoriškai įrašė į savo projektą, kad „valstybės institucijos, jos mokymo ir auklėjimo įstaigos, yra pasaulietinės“ [...] Kai kurie straipsniai gali būti geros redakcijos ištaisyti, bet jaučiamas bendras nepasitikėjimas žmonių laisva valia. Atrodo, kad rašo konstituciją valdžia, ne žmonės – ne tauta“.

Povilo Žumbakio pastabos rodo, kad pačiose pamatinėse valstybingumo nuostatose mūsų tautiečiai – visokių pakraipų – nėra linę vadovautis Amerikos valstybės modelio idėjomis.

Man atrodo, kad dabar yra geras laikas ieškoti šaliai tvarkytis ir jai valdyti gerų ideologinių pagrindų, nes daug kolektyvizmo garbintų idėjų pasirodė tik mirazas. Tuo tarpu dešinė niekada nesugebėjo gerai intelektualiai savo mintis pristatyti ir net gėdijosi kapitalizmo vardo. Amerikos patirtis rodo, kad padarytas šios šalies viešajame gyvenime progresas ir viltis dėl tolimesnio individo gyvenimo gerinimo bazuojasi ne vien Amerikos kaire ar dešine. Jam pagrindą sudarė teisiskai nustatytas politinis dialogas ir iš to išplaukianti šalies santvarka. Kitaip sakant, konkurencija tarp dešinės ir kairės. Kur vieni persistengia, kiti koreguoja. Kur vieni snaudžia, kiti spaudžia.

(Nukelta į 4 psl.)

Algimantas Baltakis

Algimanto Kunčiaus nuotrauka

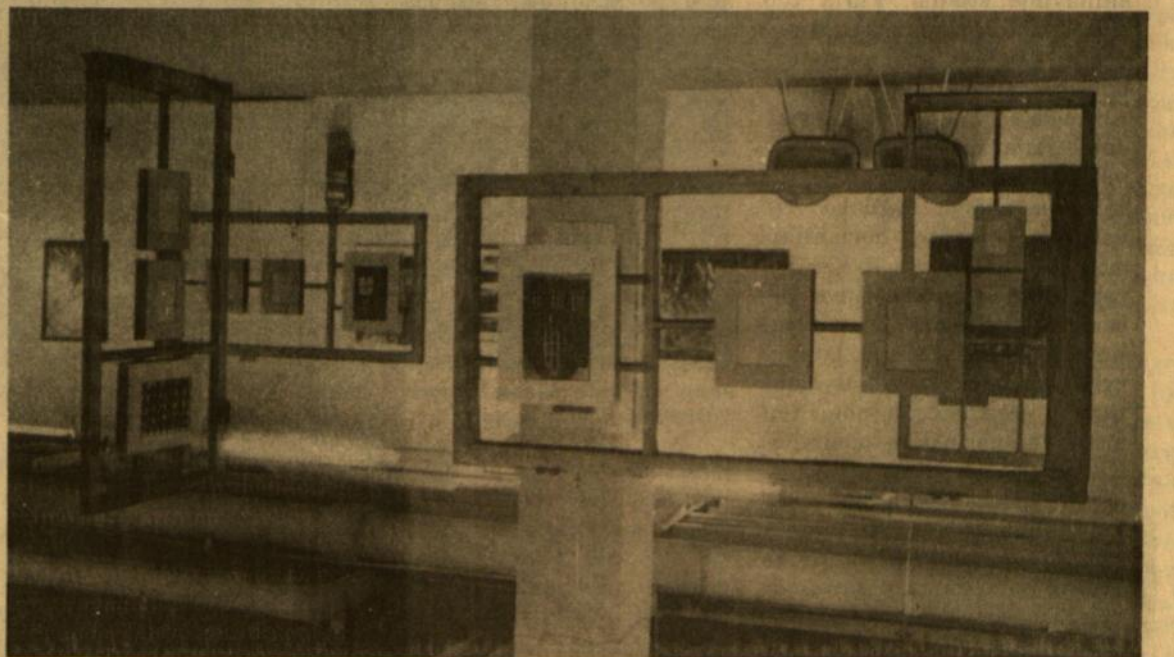
ATODŪSIS

*Jau niekad nemainysiu
Savo šiandienio nebuvimo
į vakarykštį būvį.*

*Dieve mano,
kaip gera užmaršties tyliam sode
pro ašarą žiūrėt,
kaip saulė leidžias.*

*Už sodo vartų palikau
aš savo negarbingą šlovę.*

Algimantas Baltakis – gimęs 1930 metais, baigęs Vilniaus universiteto istorijos-filologijos fakultetą, ilgesnį laiką dirbęs *Pergalės* žurnalo redakcijoje, tarp kitų yra išleides šiuos poezijos rinkinius: *Lietučiui dulkant* (1955), *Velnio tiltas* (1957), *Keturios stygos* (1959), *Mažosios poemos* (1963), *Požeminės upės* (1965) – už kurį jam buvo suteikta respublikinė premija, *Keliaujantis kalnas* (1967), *Akimirkos* (1970), *Stebuklinga žolė* (1971), *Duona ir debesys* (1973). Poeto ankstesnė kūryba Bronius Vaskelis yra taip apibūdinęs: „Baltakio poezijai būdingas lyrizmo grubokas suplakimas su publicistika, įvairi kasdienybės tematika, polinkis į autoanalizę, intelektualumą ir sovietinį patosą“ (LE 36 t. 82). Šį eilėraštį, vieną iš naujausių, Algimantas Baltakis skyrė išspausdinimui *Draugo* kultūriniame priede.

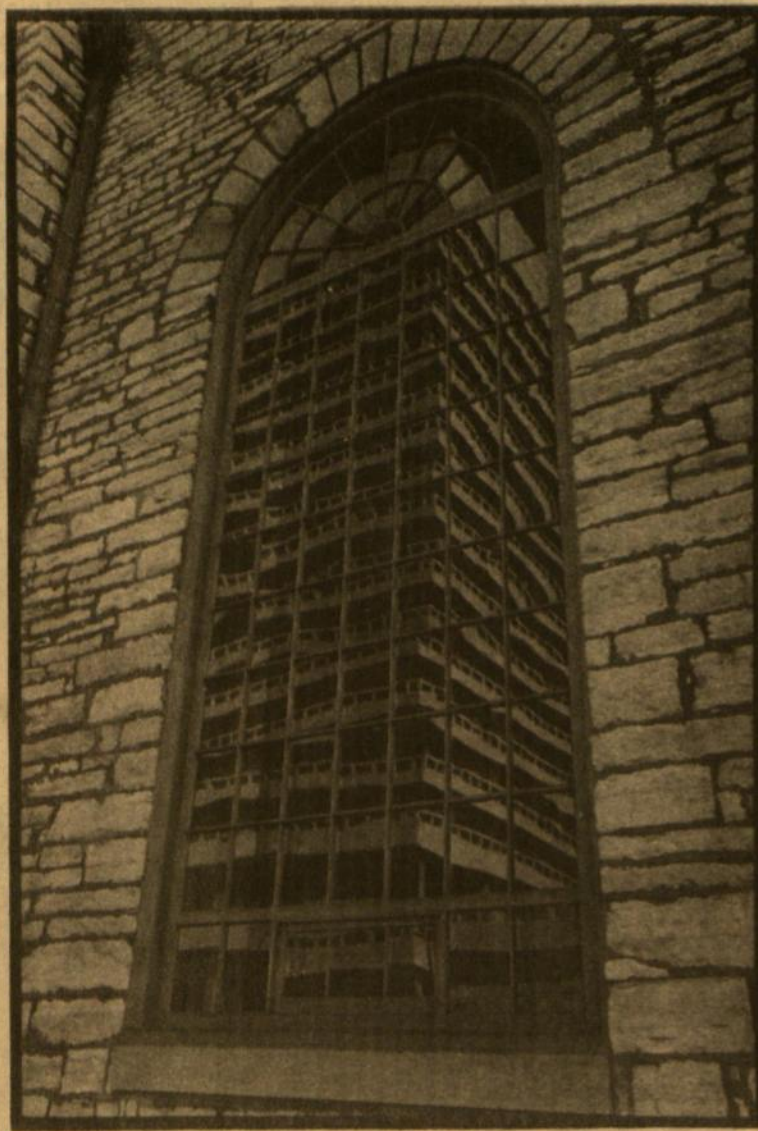

Daniliauskaitės ir Kezio „Langai“ Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e

Dailininkės Viktorijos Daniliauskaitės (iš Lietuvos) spausdo popieriaus reljefų ir Algimanto Kezio fotografijų paroda „Langai“ vyko nuo šių metų birželio 6 iki 14 dienos Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois. Parodą atidarė Lietuvių dailės muziejaus direktorė Dalia Šlenienė. Kalbėjo vienas iš parodos autorių – Algimantas Kezy. Algirdas Titus Antanaitis skaitė lietuvių poezijos ištraukas apie „langus“.

Pati paroda atrodė kaip instaliacija, vartojant tikras langines paveikslams iškabinti. Buvo išleis-

tas miniatiūrinis parodos katalogas, kurio priekiniame viršelyje išspausdintas Viktorijos Daniliauskaitės darbas „Langai XII, Inturke“ ir lietuviškas pavadinimas „Langai“, o užpakaliniame viršelyje Algimanto Kezio fotografija „Window #17, San Marcos, Texas“ ir angliškas pavadinimas „Windows“. Daniliauskaitės darbų siužetas yra Lietuvos bažnytkaimių vitražai. Kezio – Amerikos pastatų langai. Parodoje eksponuotas 21 Viktorijos Daniliauskaitės darbas ir 17 Algimanto Kezio fotografijų.

Algimantas Kezy

Langas III

Išeivija, Lietuva ir mūsų kultūra

(Atkelta iš 1 psl.)

ezija, režisierius statyti lietuvišką teatrą ir t.t. Ar tikrai? Porą sykių pabandė „importuoti“ žurnalsitus ir ne kas išėjo. Mūsų kultūrinės problemos prasideda nuo mūsų infrastruktūros išlaikymo. Jeigu parapijos ir centrai neišsilaikys, jeigu linksime be spaudos ir leidynų, apie kokią lietuvišką kultūrą mes čia bekalbėsime? Paradoksiškai, kuo Lietuva darysis laisvesnė ir savarankiškesnė, tuo mūsų ateitis čia eis blogyn. Mūsų teikiama pagalba Lietuvai dar padės mums išsilaikyti šiek tiek metų, bet labai greitai mūsų ekonominiai resursai išseks ir tada neliks iš ko nei parodyti rengti, nei koncertų ruošti, nei laikraščių leisti, nei knygų spausdinti, nei šiaip sau susitikti lietuviškam klube, nes nebus nei to klubo. Bet tada gal pagalba ateis iš Lietuvos!!!

Labai sumaniai šis Pasaulio lietuvių seimas ir buvo suauktas šiom problemom gildinti. Nes motyvacija išlaikyti lietuviybę dabar yra visai kitokia. Anksčiau mūsų, pabėgėlių, gyvavimas nemažai prisidėjo Lietuvos išsilikymui. Bet dabar to nereikia. Dabar mes turėsime pereiti iš egzilinio statuso į tremtinio, ar stačiai jau gimimo vieta (Amerika, Anglija, Vokietija) pasidarys mūsų tėvyne, o Lietuva liks mums tėvų žeme, kuriai mes ypatingos pareigos nejausime. Stebint kitus tremtinius, kad ir mūsų lietuvius, atvykusius čia prieš Pirmą pasaulinį karą, aiškiai matyti mūsų ateitis. Mylėsime Lietuvą iš tolo, o pagarbą atiduosim savo gimtinei. Pasidarysim amerikiečiais, angliais, vokiečiais, ispanais ir t.t. Labai mažai mūsų integruosis į nepriklausomą Lietuvą, nes mes jos net nesuprantame, o ji – mūsų. Mes pyksime ant jų ir jie pyks ant mūsų, bet vargu ar rasime vieną kalbą.

Ar mes išnaudojome savo kaip pabėgėlių statusą? Kartais tenka abejoti. Pabėgėlio likimas mums

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seimo išvakarėse išeivijos dailės parodos atidarymas: pirmoje eilėje matyti Irena Lukoševičienė (iš Kanados), V. Dargužis, dr. Antanas Razma, Juozas Žygas, A. Antanaitis (iš Lietuvos), ryšiams su išeivija atstovas.

turėjo būti naudingas, nes davė progą, ypač mūsų kultūrai, išeiti iš provincializmo ir tapti tarptautine, kosmopolitine... Deja, ne visados tai išnaudojom, užsidarę parapijų salėse vieni kitus gyrim ir vanojom, bet į viešą pasaulį bijojome išeiti – sakydami, kad tai kenkia lietuvybei. Kenkia ar ne, nežinau, bet mūsų kūryba tai tikrai nukentėjo, taip kad negalim atskirti pabėgėlių kūrybos nuo tos, kuri vyko Lietuvoje. Bet dabar skirtumas tarp pabėgėlių, kaip mes iki šiol buvom, ir tremtinių – kuriais mes dabar būsim – padidės ir gal geriau negu bet kas kita išaiškins mums mūsų tikrą naują situaciją. Iki šiol buvome pabėgėliais, kas padarė mus skirtingais nuo kitų ateivių, nes net mūsų kapai yra čia laikinai, vežam mūsų tėvų pelenus į Lietuvą!!! Kaip pabėgėliai mes išauginom vieną dvi kartas, kurios myli Lietuvą nemažiau už mus, ir kai reikėjo susipratęsio jaunimo dirbti politinį darbą dėl Lietuvos išlaisvinimo, jaunimas buvo ten, kur reikėjo, gal geriau ir drąsiau negu mes.

Iki čia – bendros mintys apie išeiviją ir Lietuvą. Daug sunkiau yra būti pranašu, kas bus su mūsų kultūra ir dar sunkiau duoti patarimus. Kaip sakiau anksčiau, nėra patirties, kuria pasiremti, tad reikės nemažai paklaizioti, ir gal visi kartu galop rasime tą atsakymą, kurio ieškome. Iš visų mūsų menų, gal labiausiai klestėjo dailė. Nei prieškarinėje Lietuvoje nebuvo tiek dailininkų ir parodų, kaip per pastaruosius 40 metų išeivijos gyvenimo. Ir ne tik parodos, bet ir meno knygos, albumai katalogai, plakatų... Tai stebėtinai mūsų tautos menas prasidėjo su Čiurlioniu, o po jo jau viskas buvo įmanoma, ir per išeivijos laikus, taip laisvame pasaulyje, taip ir Lietuvoje, susilaukėme nepaprasto dailės aukso amžiaus.

Klausimas tačiau yra, ar tarp mūsų gausios produkcijos tikrai sukūrėme originalių darbų? Jeigu sprendime iš įtakos į pa-

saulio meną, tai tektų abejoti. Pasitikrinus Amerikos ir apskritai Vakarų pasaulio meno muziejų kolekcijas, nedaug lietuvių rasime išstatytų muziejų galerijose, gal nė vieno, vienas kitas guli muziejaus rūsy. Bet jeigu spęsti dėl įtakos į Lietuvos meną, tai reikia pripažinti, kad negalime įsivaizduoti Lietuvos meno be Viesūlo, Valiaus, Galdiko, Vizgirdos, Kasulio, Kiaulėno, Petravičiaus, Jonyno, Kašubų, Brazdžio, Zapkaus ir dar vieno kito. Tai pabėgėlių įnašas į Lietuvos meno lobyną. Ar dabar reikia tą viską sukrauti ir dovanoti Lietuvai, yra klausimas, kurį vertėtų pasvarstyti. Aš siūlyčiau neskubėti. Taip pat išeivijoje išaugo ir didelės meno knygų kolekcijos, kurias dabar reikia lėšų išsaugoti bei išstatyti. Išsaugoti tą kūrybinį lobį gali atsieiti brangiau, negu ji sukurti. Visą gražintį į Lietuvą irgi nėra tinkama išeiti. Kas nori padaryti iš Lietuvos vieną nesibaigiantį muziejų? Gal vertėtų neapsunkinti Lietuvos, ir šį tą palikti čia.

Žmona jau buvo antrą kartą išteikėjusi, o sūnus Jonas ir dukta Milda neparodė jam tinkamo dėmesio bei meilės, nes nuo 1930 metų apie tėvą nieko nežinojo. 1950 metais dirbdamas statyboje, tragiškai žuvo sūnus Jonas. Tas Butėnų labai sukrėtė ir jis pradėjo dar daugiau gerti. Dukta Milda, negalėdama suvaldyti tėvo įpročių, slapta pakeitė savo gyvenamą vietą, nepalikdama adreso. Butėnui tai buvo skaudus smūgis ir kur tik rasdavo progą, skambindavo telefonu po visą Ameriką, ieškodamas savo „dingusių“ Mildutės.

1950 metais Butėnas iš New York'o persikėlė į Čikagą, kur kartu su muziku Aleksandru Kučionu įsteigė muzikos studiją. Atsirado nemažas skaičius lietuvių ir amerikiečių, norinčių tobulintis dainavime ir muzikoje. Po poros mėnesių studija užsidarė, nes mokiniai buvo ne patenkinti nereguliariomis pamokomis, o telefono sąskaitos prašokdavo pajamas. Dalis mokinių liko ištikimi savo mokytojui ir atskirais kartais išsinešdavo vienam ar kitam pastate kambari su pianinu, kantriai tęsė dainavimo studijas.

1952 metų pradžioje Kimball salėje buvo surengtas mokinių koncertas, kuris praėjo su dideliu pasisekimu. Tų pačių metų birželio 1 dieną lietuvių auditorijoje (čia Butėnas dainavo 1930 metais buvo suorganizuotas antras mokinių koncertas. Džiugu, kad Butėnas nemažam būriui dainininkų dar suspėjo perteikti tvirtus dainavimo pagrindus.

Butėnas be Valentino Adamkevičiaus Lietuvoje paliko ir daugiau jo studiją lankiusių dainininkų, kurių pavardžių nepažinau. Gausų būrį dainininkų paliko Čikagoje, jie visi

grįžtant prie mūsų dailės, ji turės išeiti iš parapijos salių – vien dėl to, kad jų bus per mažai – ir įsijungti į vietinį meno judėjimą, kaip ir tūkstančiai Amerikos dailininkų. Iš jų vienas kitas pasireikš stipriau ir bus išskirtas. Čia jau vyks desintegracijos procesas, stipriausi atneš mums garbę, o silpnesni gal iš viso pradings arba liks mėgėjais. Eventualiai ta diskriminacijos rolyė, kai pagerės tėvynės situacija, užims pati Lietuva.

* * *

Antra savo galjumu ir tarptautine kalba labai stipriai reikės mūsų muzika. Ir kol bus lietuvių pasaulyje, tol bus muzikos. Bet kokios? Jeigu muzika vadinama folklorinius ansamblius, pramoginę muziką pasiūkti – tie tango ar polkos nebūtinai jau taip lietuviški – tai šitokios muzikos ateitis, kaip buvo, taip ir bus labai aiški. Mes neabejojame šitokios muzikos ateitimi. Kai ateina kvieslys į parodą, paskaitą ar šiaip kokį renginį, jeigu tuo metu yra koks sekstetas, opera, dainos, salė pilna ir visi būnam linksni. Bet mes čia neturim omeny rimtą koncertą, kūrybinį mūsų kompozitorių objektą, į kurį daug kas tik iš pareigos eis. Negalime čia lygintis su Lietuva, kur užteks ir kūrybingumo, ir salių, ir publikos. Pabėgėliui tačiau tai yra per didelis liuksusas. Už tai taip mažai tarp gydytojų ir inžinierių išauginome naujų kompozitorių, solistų, dirigentų. Panašiai, kaip mažai ir pranciškonų ar jėzuitų. Gal tai pabėgėlio dalia, kad reikia prižiūrėti praktiškas pragyvenimo priemones ir tik antvalandžiams palikti kūrybą. Tai patvirtina, kad per visą mūsų pabėgėlio gyvenimą dainos, folkloriniai ansambliai, net opera gyvavo gan reguliariai tarp bažnyčios ir klubo. Tad kol turėsime parapijas ir klubus – infrastruktūrą – nereikėtų jaudintis dėl šitos muzikos ateities. Bet dabar reikėtų pagalvoti, ar jau ne laikas tą tarptautinę meno formą tikrai suinternacionalinti, taip kad „Dainų šventė“ ar mūsų Čikagos lietuvių opera pasidarytų tikrai tarptautinės. Tam reikia daug

lėšų ir energijos. Laukti paramos iš Amerikos valdžios nėra realu, bet ar esam rimtai bandę fundacijas? Tuo tarpu, ar yra praktiška laukti, kad ir toliau mūsų kompozitoriai, pianistai, smuikininkai, kaip, pavyzdžiui, a.a. Izidorius Vasyliūnas, mokėtų už salę ir programą, kad galėtų pagroti lietuviškos muzikos gabalėlį? Man atrodo, kad ne. Pasimokyti iš kitų tautybių nebūtų pro šalį. Aš rimtai siūlau pasidaryti aplink ir pažūrėti, ką daro žydai, vengrai, čekai ir t.t.

* * *

Nelengviau yra su teatru. Sukurti išeivių teatrui mes neturime mažiausių sąlygų, nei salės, nei skriptų, nei aktorių, gal net nei paublikos... jeigu Antras kaimas gali mums būti pavyzdžiu, tai satyrinis teatras yra gal vienintelė mūsų teatro ateitis. Bet labiausiai mūsų teatrui trūksta testinimo ir pastovumo. Jeigu pasižvalgysime po kitas etnines gyvenvietes, rasime net graikišką rock n'roll, bet teatro ne. Mūsų išeivijos teatro istorija yra gal karžygiškiausia, „biedniausia“ iš visų mūsų meno šakų. Išeivijoje parašėme užtekstinai gerų tekstų: Škėma, Landsbergis, Ostrauskas ir Pūkelevičiūtė, gal ir dar vienas kitas. Bet jie visi rašė savo dramas „laisvu laiku“, ir faktas, kad „mūsų“ Jurašas jų nestatė šį tą pasako. Bet neturime nei salių, nei aktorių, nei režisierių, galop, net publikos. Gyvenvietės per mažos, kad be nuostolio galėtų bet kokį spektaklį pastatyti. Čia gal vertėtų pagalvoti ar nereikėtų susispausti ir bandyti integruotis su Lietuvos aktorais, režisieriais ir skriptais. Lietuviškam teatrui tikrai jų talentų užteks, o gal ir rimtai galės prisistumti į tarptautinę areną anglų ar prancūzų kalbomis. Pavyzdžiui, esame matę, kad New York'e ir Houston'e, atsiliepiami apie Lietuvos teatrų spektaklius buvo geri, bet per daug trumpi jų pasirodymai, kad galima būtų daryti tikras išvadas. Bet tokie tarptautiniai festivaliai yra reta proga ir mūsų teatrui ką nors tokio parodyti.

Baigiant, reikia pabrėžti, kad išeivija buvo ir bus išradinga. Bet

Amerikos liberalai ir konservatoriai

(Atkelta iš 3 psl.)

Peržiūrėjęs įvairias valdymosi sistemas, asmeniškai priėjau išvadą, kad tiek viešojoje krašto struktūroje, tiek ekonomijoje geriausi valstybiniai pagrindai yra ten, kur piliečio gyvenimo kokybė („quality of life“) yra geriausia. Gražu drąsiai jaustis Amerikoje prieš policiją, bet taip pat pageidautumei, kad vakare būtų galima be baimės vaikščioti miesto gatvėmis. Kadangi viešoms kokybiškoms gyvenimams reikėtų gerų knygų skaityma, o kitiems sportiniais automobiliais važinėjama, tai individualus siekimas tos aplinkos kokybės turėtų būti ribojamas tik visuomeninės drausmės įstatų ir tikrai nelaimingo. artimo paramos būtinybe.

Klausimas, ar Amerikos kairė ar dešinė turi daugiausia atsakymų į tuos reikalavimus? Gal nei viena, nei kita? Gal tik kai kurie jų pasaulėžiūros aspektai. Nei vien pinigai – geri uždariai, nei visiška individo laisvė gyvenimo kokybės nelaiduoja. Kaip katalikui, subrendusiam Vakaruose, norisi taip pat ir į amžinąjį išganymą eiti tik savo noru ir apsisprendimu.

niekas nėra amžina, nei sovietų imperija, nei mūsų išeivijos kultūrininkai. Ne vien tik mūsų infrastruktūra griūva, bet ir pačios nematyti. Užtenka pažūrėti mūsų laikraščių redakcijas, kad būtų suprantama, jog nėra atsinaujinimo, o be jo, jokia bendruomenė neišsilaikys. Išsuntėm *Aidų* žurnalą į Lietuvą ir nuamarinom. Manėm, kad išsiųsdami duosime jam naują gyvastį, o tik greičiau pasmerkėm mirčiai.

Jeigu iš visų mūsų muzikinių ansamblių radome reikala nusiųsti Operą ir Sodautą, tai mažai vilties, kad tikros kūrybinės muzikos kada nors sukurisim. To negalima, tačiau, pasakyti apie dailę, kuri, kaip ir išeivijos poezija, labai daug prisideda prie Lietuvos atsinaujinimo.

Jonas Butėnas (1892–1968)

(Atkelta iš 2 psl.)

1941 metais pradėjo dirbti Kauno konservatorijoje ir savo privačioje dainavimo studijoje, Gėlių ratas 7. Netrukus pasitraukė iš konservatorijos ir tenkino savo dainavimo studiją, kurią tuo metu lankė daugiau negu 30 studentų. Studijos akompaniatorė buvo jauna ~~buvo~~ jauna pianistė, Amerikoje gimusi, puiki muzikė Julija Rajauskaitė-Šušienė.

Kai Butėnas būdavo „tvarkoj“ darbas studijoje vykdavo tris keturias savaites normaliai, mokiniai turėdavo po dvi ar tris pamokas per savaitę. Buvo dirbama su dideliu noru ir pasiūventimu. Mokiniai sėdėdavo laukiamajame kambaryje, klausydami Butėno pastabų, daromų tuo metu dainuojančiam mokiniui. Kiekvienas iš mūsų norėjo išmokyti balso naudojimo metodą ir kaip galima greičiau prisitaikyti sau. Po tokio intensyvaus darbo būdavo kelių dienų, o kartais ir savaitių pertrauka. Sužinoję iš šeiminių, kad Butėnas jau „tvarkoj“, visi vėl sugrįždavo prie rimto darbo.

1944 metų pavasarį, puošniuose Karininkų ramovės rūmuose, Butėnas suruošė savo mokinių koncertą. Visų nusteibimui, į jį sugužėjo visa Kauno „smetonėlė“ ir beveik visi Kauno operos solistai. Visiems buvo įdomu, kaip Butėnas prisistatys kaip dainavimo mokytojas. Koncertas pavyko gerai ir spauda išskyrė du tenorus: Valentina Adamkevičių ir Stasį Baranauską.

Butėnas nebuvo pats muzikaliausias dainavimo mokytojas, nes sunkiai skambino fortepi-

Jonas Butėnas su Stasiu Baranausku-Baru Augsburg'o pabėgėlių stovykloje, Vokietijoje, pokario metais.

jonu, bet turėjo nepaprastą klausą ir Dievo dovaną suvokti, kada dainuojama netaisyklingai. Ypačiai sugebėjo išmokyti naudoti pereinamąsias gaidas, nuo kurių pareina visos viršūnių skambėjimas ir lengvumas.

Vokiečių okupacijos metais Gestapas Butėnui pasiūlė įkalbėti jį juostelę jų parašytą kalbą, kuri turėjo būti transliuojama Amerikos radijo klausytojams. Butėnui atsisakius tai padaryti, buvo suimtas ir pusantros paros kalintas.

Raudonajam marui slenkant į vakarus, Butėnas, prisiglaudęs prie vieno ūkininko šeimos arklių traukiamu vežimu ir dviem karvėm atsikūrė Luebeck'o apylinkėse, Vokietijoje. Kartu su juo padoro ir vakarus trauktis ir Kipras Petrauskas, tačiau priartėjus prie Vokietijos sienos, pakeitė savo

nuomonę, apsiverkė ir pasiliko Lietuvoje, nors jo žmona ir vaikai jau buvo anksčiau pasitraukę į vakarus.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, Butėnas susirado Augsburg'o stovykloje, Vokietijoje, gyvenantį savo mokinį Stasį Baranauską, laikinai apsigyveno pas jo šeimą ir šešis mėnesius intensyviai su juo dirbo, lavindamas jo balsą, ruošdamas repertuarą, muzikų Jeronimo Kačinsko ir Algio Šimkaus priežiūroje.

1947 metais anglų zonoje Butėnas suorganizavo keletą koncertų, kuriuose dainavo Antanina Dambrauskaitė, Jonas Butėnas, Stasys Baranauskas ir skambino pianistas Stasys Gailevičius.

1947 metais Butėnas atvyko į Ameriką ir, apsigyvenęs New York'e, susirado savo šeimą.

dainavo operose ar koncertuose: Sofija Adomaitienė, Prudencija Bičkienė-Jokubauskienė, Monika Kripkauskienė, Danutė Stankaitytė, Laima Stepaitienė, Stasys Baras, Valentinas Liorentas ir Jonas Vaznelis. Nors pamokos vyko nereguliariai, tačiau tuos jaunus dainininkus traukė balso naudojimo magnetas. Jie visi liko ištikimi dainai.

Pastangos Butėnui padėti nuedavo niekais. Bandymai paguldyti Butėną į alkoholių ligoninę nepasisekdavo. Jo bičiulis,

muzikas Kazys Steponavičius nuvežė jį į ligoninę, tačiau Butėnas atsisakė pasirašyti, kad nori ligoninėje likti ir joje gydytis. Pagal įstatymus, tik giminės prievarta galėjo tai padaryti, o giminių Butėnas neturėjo.

Balys Chomskis 1968 metais savo prisiminimuose rašė: „Pastutinį kartą mačiau jį Studebaker teatre (1964 metais). Mūsų kėle opera ten statė Tosca. Pamačiau jį klaidžiojanti minioje. Priėjęs klausiu, ar jis mane

pažįstas. Butėnas, į tai nieko neatsakydamas, įkibo rankom į mano pečius ir tarė: – Stasys man atsiuntė biuletą, o aš biuletą pardaviau. Ašaros leijosi per jo vaškinį veidą. Man buvo aišku, kad Butėnas galutinai yra save pralaimėjęs. Tą vakarą scenoje dainavo jo geriausi mokiniai: Danutė Stankaitytė, Stasys Baras ir Jonas Vaznelis.“

Kartais jo buvę mokiniai sutikdavo jį slankiojantį Čikagos gatvėmis. Dažnai jų net neatpažinęs, ištiesdavo savo didelę angliakasio ranką, kad kas įspautų dolerį.

1966 metų gruodžio mėnesį policija Butėną paguldė į Schwab Rehabilitation ligoninę. Jo kairė ranka, kairė koja ir kairys žandas buvo paraližuoti. Ten jį aplankė buvęs mokinys V. Mikutaitis, solistė Laima Stepaitienė ir kun. Juozas Prunskis, kuris suteikė jam dvasinius patarnavimus.

Prieš 1968 metų Kalėdas solistės Sofija Adomaitienė ir Prudencija Bičkienė ieškojo jo, norėdamos pasveikinti jį su šventom Kalėdom ir nunešti dovanėlių. Po ilgo ieškojimo vieną laidojimo įstaigoje rado mirties dokumentą, kad Jonas Butėnas, gimęs 1892 m. kovo 27 d., mirė 1968 m. lapkričio 28 d. ir palaidotas Beverly kapinėse.

Būtų gera, kad būtų Jonas Butėno mokiniai sudarytų sąlygas, jo palaikys perkelti iš skaitmenim pažymėto kapo, i lietuviškas kapines, tinkamai pažymėdami jo amžino poilsio vietą.

Prieš šimtą metų Žemaitijoje gimė didelių talentų žmogus, puikus balso dainininkas, didelis balso naudojimo žinovas-mokytojas, kurio audringas gyvenimas ir suskaldyta asmenybė užsibaigė labai liūdnu muzikos akordu.

Jonas Butėnas dainuoja Čikagoje 1950-ųjų metų laikotarpiu.